

ΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ

Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν
Ἡ ἀδήριτος ἀνάγκη καὶ ἡ ἐπίμονος διατριβή

Στὴν κυρία Θεοδώρα Καράγιωργα

Τὸ Ἑλληνικὸ κράτος ἀπὸ τῆς ιδρύσεώς του ἐμερίμνησε κατὰ δύναμιν γιὰ τὴν συστηματικὴν περισυλλογὴν, ἀποκάλυψη καὶ προστασία τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ τὴν ἀπόδοση τῆς ἀρχικῆς μορφῆς τῶν μνημείων. Τὸ κοπιῶδες ἔργο ἄρχισε ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη καὶ τὴν κάτω πόλη. Ἐπέρασε χρόνος πολὺς καὶ χρειάσθηκε παρὰ δύναμιν προσπάθεια, –μὲ τὰ ὀλίγα μέσα τῆς πολιτείας, περισσότερα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας–, τῶν ἐλαχίστων ἀρχαιολόγων τοῦ 19ου αἰ., πρωτίστως τῶν Κυριακοῦ Σ. Πιπτάκη, Στεφάνου Ἀθ. Κουμανοῦδη, Παναγιώτη Εὐστρατιάδη, Παναγιώτη Σταματάκη, Κυριακοῦ Μυλωνά, Habbo Gerhard Lolling καὶ Παναγιώτη Καββαδία.

Οἱ κινητὲς ἀρχαιότητες τῆς Ἀθήνας, εὐρήματα ἀρχαιολογικῶν ἐργασιῶν καὶ ἐρευνῶν, ἤδη ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς πόλεως καὶ κυρίως μετὰ τὴν μεταφορὰ τῆς πρωτεύουσας τοῦ νέου κράτους, συγκεντρώνονται ἐπάνω στὴν Ἀκρόπολη, στὸ Θησεῖο, τὸν πύργο τῶν Ἀνέμων, τὴν Ἀδριάνειο στοά, δηλ. τὴν βιβλιοθήκη Ἀδριανοῦ, ἀλλὰ καὶ στὴν Μεγάλῃ Παναγιά, καὶ στὸ γραφεῖο τῆς Γενικῆς Ἐφορείας. Γιὰ τὶς φυλασσόμενες στὶς συλλογὲς ἀρχαιότητες ὁ Πιπτάκης τηροῦσε καταλόγους, πολυτίμους γιὰ τὴν σύγχρονη ἔρευνα, ἐκ τῶν ὁποίων χάρις στὴν φροντίδα τοῦ Εὐστρατιάδη, διαδόχου τοῦ Πιπτάκη στὴν διεύθυνση τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας (1864-1884), σώζονται ὀλίγοι στὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας.

Ἡ σύσταση τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, τὸ ὁποῖο ἐκ τοῦ ὀργανισμοῦ λειτουργίας του, δὲν εἶναι ἀποκλειστικῶς Μουσεῖον τῶν Ἀρχαιοτήτων τῶν Ἀθηνῶν, καθόρισε ἐν πολλοῖς καὶ εἰς βάθος χρόνου τὴν πορεία τῆς ἔρευνας περὶ τὰ εὐρήματα τῶν Ἀθηνῶν.

Μετὰ τὴν διάλυση τῶν ἄλλων Συλλογῶν τὰ κατὰ καιροὺς γινόμενα κινητὰ εὐρήματα τῆς Ἀθήνας ἐφυλάσσοντο στὸ Θησεῖο μέχρι τὸ 1935, ὅποτε καταργήθηκε ὀριστικῶς ὡς Συλλογὴ ἄλλα μεταφέρθησαν στὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο, καὶ οἱ ἐπιγραφὲς στὸ Ἐπιγραφικὸ.

Ἡ μεταφορὰ τῶν κατὰ καιροὺς εὐρισκομένων στὴν Ἀθήνα ἀρχαιοτήτων στὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο, δηλαδὴ ἡ ἔλλειψη εἰδικοῦ χώρου στεγάσεως τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς καὶ ἐπομένως εἰδικοῦ εὐρετηρίου καταγραφῆς τῶν εἰσερχομένων προελεύσεως Ἀθηνῶν ὑπῆρξε ἀρνητικὸς παράγων στὴν μελέτη τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ τῆς τοπογραφίας τῆς πόλεως. Δεύτερος ἦταν ἡ διακοπὴ τῆς κυκλοφορίας τοῦ *Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου* μετὰ τὸ 1935. Τρίτος παράγων ἦταν ἡ βαθμαία στροφὴ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἔρευνας διεθνῶς πρὸς τὴν σπουδὴ τῆς μορφῆς καὶ τὴν αισθητικὴ ἀνάλυση τῶν μνημείων. Ἡ στροφὴ, ὁμιλῶ πρωτίστως γιὰ τὴν Ἀθήνα καὶ τὴν

Αττική, δὲν ἄφησε ἀνεπηρέαστο, ὅπως ἔχει ἀποδειχθῆ, τὸ ἀρχαιολογικὸ ἔργο· δὲν προεῖχε πλέον ἢ ἀρχαιολογία τῶν ὁδῶν καὶ τῶν ἀγυιῶν.

Οἱ τρεῖς ἀρνητικοὶ παράγοντες ποὺ ἐξέθεσα ἐπέδρασαν καθοριστικὰ στὴν ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα τῆς Ἀθήνας, ὥστε πολὺ ὀλιγώτερες πληροφορίες γιὰ τὶς συνθήκες καὶ τὸν τόπο εὐρέσεως τῶν μνημείων κατὰ τὸν μεσοπόλεμο νὰ εἶναι πρόσφορες ἀπ' ὅ,τι λ.χ. γιὰ τοὺς χρόνους ἀμέσως μετὰ τὴν ἴδρυση τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους καὶ μέχρι τὴν παραίτηση τοῦ Εὐστρατιάδη ἀπὸ τὴν γενικὴ ἐφορεία τὸ 1884. Πρὸ τούτοις τοπογραφικὲς πληροφορίες ποὺ θὰ συνδυάζονταν εὐχερῶς με' ἄλλες παλαιότερες ἔμειναν ἀνεκμετάλλευτες καὶ εἶναι δύσκολο πλέον νὰ ἀνακληθοῦν.

Στὴν τριακονταετία 1960-1990 τὸ ἔργο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας καθορίστηκε ἀπὸ τὴν ἔκρηξη τῆς οἰκοδομικῆς δραστηριότητος καὶ τὰ λογῆς μικρότερα ἢ μεγαλύτερα τεχνικὰ ἔργα· δὲν πῆζαν μόνον οἱ ἐργολάβοι ἀλλὰ καὶ ἡ ΔΕΗ, ἡ Ἐταιρεία Ὑδάτων, ὁ ΟΤΕ, καὶ τὸ Ὑπουργεῖο Δημοσίων ἔργων. Οἱ ἀρχαιολόγοι τῆς Ὑπηρεσίας ἀγωνίζονταν νὰ περισώσουν, νὰ ἀνασκάψουν καὶ νὰ καταγράψουν.¹

Ἡ μεγάλη αὐξηση τῶν εὐρημάτων ἐδημιούργησε τὴν ἀνάγκη τῆς συστάσεως ἀποθηκῶν γιὰ τὴν φύλαξη τῶν ἀρχαίων καὶ τῆς εὐρετηριάσεώς των, καθὼς καὶ τῆς συντάξεως ἐτησίως ἐκθέσεως τοῦ ἔργου τῆς Ὑπηρεσίας, πράγμα ποὺ ἐπετεύχθη με' τὴν ἐπανεκδοσὴ ἀπὸ τὸ 1960 τοῦ *Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου*.

Παρὰ ταῦτα ἡ πιεστικὴ οἰκοδομικὴ καὶ ἄλλη δραστηριότητα, ἡ πληθώρα τῶν εὐρημάτων, ἡ ἔλλειψις ἐπαρκῶς χρόνου γιὰ τὴν μελέτη τῶν ἀνευρισκομένων ὁδηγοῦσε κατ' ἀνάγκην στὴν ἐλλιπῆ ἐκμετάλλευση τῶν παρεχομένων πληροφοριῶν καὶ στὸν σχηματισμὸ ἀτελοῦς εἰκόνας τῆς ἀρχαίας πόλεως. Σὲ αὐτὴν συνέτειναν ἡ ἔλλειψη κεντρικοῦ σχεδιασμοῦ καὶ ἡ ἀπαξίωση τῶν παλαιῶν πληροφοριῶν τοῦ 19ου αἰῶνος, τὶς ὁποῖες μεγάλη μερίδα τῆς ἔρευνας θεωροῦσε ἀναξιόπιστες. Ἐπίστευαν τότε οἱ ἀρχαιολόγοι ὅτι ἀρκοῦσαν οἱ δύο ἐξαίρετες μονογραφίες τοῦ Ἰ. Τραυλοῦ.² Θεώρησαν περιττὴ τὴν ἰδίαν ἀναδίφηση τῆς παλαιᾶς βιβλιογραφίας, τὴν ὁποῖαν ὅμως ὁ Τραυλὸς μετὰ πάσης ἐπιμελείας εἶχε διατρέξει καὶ ἀφειδῶς παρείχε στὰ ἔργα του. Ἐὰν οἱ ἀρχαιολόγοι συνεδύαζαν τὰ νέα εὐρήματα με' τὶς πληροφορίες τῶν δημοσιεύσεων τοῦ Πιπτάκη καὶ τῶν ἄλλων παλαιῶν ἀρχαιολόγων τοῦ 19ου αἰ., ἡ πρόοδος τῆς ἔρευνας θὰ ἦταν μεγαλύτερη, καὶ ἡ ἄσκηση τοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἔργου ἀσφαλῶς ἀποτελεσματικώτερη.

Οἱ «σωστικὲς ἀνασκαφές» τὴν δεκαετία τοῦ '60 διὰ τῶν ἀκινήτων καταλοίπων καὶ τῶν κινητῶν εὐρημάτων ποὺ ἔφεραν στὸ φῶς, τροποποιούσαν ἀλλὰ καὶ ἐπλούτουν κατὰ πολὺ τὸν συγκροτούμενο ἀπὸ τὰ ὄρατὰ μνημεῖα καὶ τὶς θέσεις τῶν ἀνασκαφῶν ἀρχαιολογικὸ χάρτη τῶν Ἀθηνῶν· ἐτίθετο ἐναργῶς πλέον τὸ ζήτημα τῆς ἐνοποιήσεως τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων.

Ἦδη τὸ 1966 ὁ Α. Παπαγιαννόπουλος–Παλαιὸς ἐπεσήμανε τὴν ἀνάγκη τῆς σταδιακῆς ἐνοποιήσεως τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Πλάτωνος μέχρι τὸ Παναθηναϊκὸ

1. Τὰ κύρια σημεῖα τῆς ἐπισκοπῆσεως τοῦ ἔργου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας ἔχουν ἤδη παρουσιασθῆ στὸ ἄρθρο τοῦ ὑπογραφομένου ὑπὸ τὸν τίτλο «Ἀγάπα τὸ ἀρχαῖον σου ὡς σεαυτὸν» στὸν τόμο *Ἡ ἀρχαιολογία στὴν Ελλάδα τοῦ σήμερα. Μνημεῖα καὶ ἄνθρωποι σε κρίση*, Πρακτικὰ διεπιστημονικοῦ συνεδρίου 19-20 Μαρτίου 2015, ἐπιμ. Χριστίνα Μητσοπούλου, Βαγγ. Νικολόπουλος, Μελίνα Φιλίμονος, Αθήνα 2016, 59-66.

2. Ἰ. Τραυλοῦ, *Πολεοδομικὴ ἐξέλιξις τῶν Ἀθηνῶν*, Αθήναι 1960· J. Travlos, *Pictorial Dictionary of Ancient Athens*, London 1971.

Στάδιο, τῆς βαθμιαίας ἀποκαλύψεως τῶν μὴ ἀνεσκαμμένων τμημάτων τους καὶ τῆς ἐντάξεως τῶν Μουσείων τῆς Ἀκροπόλεως, τῆς Ἀγορᾶς καὶ τοῦ Κεραμεικοῦ στὸ ἐνιαῖο πλέον Μουσεῖο. Ὁ Παπαγιαννόπουλος ὡς Μουσεῖο ἀντιλαμβάνονταν ὄχι μόνον τὸ περικλειστο κτήριο, ὅπου ἐκτίθενται κινητὰ εὐρήματα, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπαιθρο, τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους μὲ τὰ κατὰ καιροὺς εὐρεθέντα μνημεῖα. Τὰ προαναφερθέντα Μουσεία διὰ τῆς ἀναθεωρήσεως τῆς ἐκθέσεώς των καὶ τῆς ἐννοιολογικῆς συνδέσεως μεταξὺ τους καὶ πρὸς τὸν ἐνοποιημένο πλέον ἀρχαιολογικὸν χώρο θὰ ἀπήρτιζαν τὸ *ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ*. Τὸ Μουσεῖο θὰ παρείχε, ὅπως ἔγραφε ὁ Παπαγιαννόπουλος: «τὴν πληρεστέραν δυνατὴν ἐκ τῶν πραγμάτων εἰκόνα τῆς ἀρχαίας πόλεως ἐντεταγμένης... ἐναρμονίως εἰς τὸ σχέδιον τῆς συγχρόνου μείζονος πόλεως τῶν Ἀθηνῶν.»³ Οἱ προτάσεις του ἐπέρασαν ἀπαρατήρητες, πολλῶ δὲ μᾶλλον διότι δὲν ἀνήκε στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία. Ὡστόσο καὶ ἐνοποίηση ἀρχαιολογικῶν χώρων, ἀτελεστάτη βεβαίως, ἔγινε, καὶ τὸ ζήτημα τοῦ Μουσείου τῶν Ἀθηνῶν ἐπανήλθε, κατὰ τρόπο μάλιστα πιεστικό.

Πρὸς τὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ '80 τὰ ἀδημοσίευτα ἢ ἀπλῶς παρουσιασμένα, κάποτε καὶ ἀταύτιστα, –πάντως εὐρετηριασμένα–, ἀρχαῖα τῶν ἀποθηκῶν εἶχαν ἀυξηθῆ κατὰ πολὺ. Ὁ ὄγκος τῶν πληροφοριῶν, τόσο τῶν ἀρχαιολογικῶν, ὅσο καὶ τῶν ἱστορικῶν, κατήντησε δυσεκτίμητος.

Κατατοπιστικὴ καὶ ἐναργὴ εἰκόνα τοῦ κοπιώδους ἀνασκαφικοῦ ἔργου τῆς Γ' Ἐφορείας Προϊστορικῶν καὶ Κλασσικῶν Ἀρχαιοτήτων γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν μεγάλων ὀδικῶν ἔργων, τῶν προβλημάτων χειρισμοῦ ἀλλὰ καὶ συνεργασίας μὲ τοὺς «ἀντιπάλους» δημοσίους φορεῖς, κυρίως τὸ Ὑπουργεῖο Δημοσίων ἔργων, καθὼς καὶ τοῦ ὄγκου τοῦ συσσωρευμένου νέου ἀρχαιολογικοῦ ὕλικου ἔδωσε τὸ 1988 ἡ κυρία Θεοδώρα Καράγιωργα, προϊστάμενη τότε τῆς Ἐφορείας, σὲ συνέντευξή της.⁴

Τὸ 1988 ἢ 89 μὲ τὸν ἐπιγραφικὸ Ἄλκη Οἰκονομίδη (1930-1991), ἐξαίρετο γνώστη τῶν Ἀττικῶν ρητόρων καὶ τῶν Ἀθηναϊκῶν πραγμάτων, ἐπισκεφθῆκαμε τὴν ἀποθήκη τῆς ὁδοῦ Ἄρεως, τὴν ἐπιστάσια τῆς ὁποίας εἶχε ἡ κυρία Μαρία Θεοχάρη –μὲ τὸν Οἰκονομίδη ἦσαν γνῶριμοι ἀπὸ παλιά–.⁵ Περιηγηθῆκαμε τὸν ὑπαιθροῦς χώρο, κατάμεστον ἀπὸ ἐπιγραφὰς τῶν *καλῶν τῆς Ἑλλάδος χρόνων*, ὅπως ἔλεγαν οἱ παλαιοὶ ἀρχαιολόγοι. Τριγυρίζαμε καὶ διαβάζαμε ὀνόματα Ἀθηναίων τοῦ 4ου αἰ., ὅταν ὁ Οἰκονομίδης, ἔσκυψε, –ἦταν πελώριος–, καὶ μοῦ εἶπε μὲ

3. Βλ. Ἀνδρέα Παπαγιαννόπουλου-Παλαιού, Τὸ ἀρχαιολογικὸν πρόβλημα τῶν Ἀθηνῶν, *Πολέμων* 8 (1965/66) 59. Εἰς μνήμην τοῦ Παπαγιαννόπουλου πρέπει νὰ ἐπισημανθῆ ὅτι καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἐνοποιήσεως τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων τῶν Ἀθηνῶν εἶχε συλλάβει στὴν ὀλότητά του καὶ θεωρητικῶς τεκμηριώσει καὶ κυριώτατα εἶχε προδιαγράψει τὴν πολὺ «προοδευτικὴ», ἢ, γιὰ νὰ χρησιμοποιήσω μίαν λέξιν τοῦ συρμοῦ, «προχωρημένη» ἰδέα τοῦ Μουσείου τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖο θὰ περιελάμβανε τὰ ἤδη τότε ὑπάρχοντα Μουσεία τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τοῦ Κεραμεικοῦ ἀναδιαμορφωμένα, καὶ τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους ἐνοποιημένους, ἐπρότεινε δηλαδὴ μιὰν ἀποκατάσταση κατὰ τὸ δυνατόν τοῦ φυσικοῦ ἱστορικοῦ χώρου· βλ. ἐνθα ἀνωτ. 56-60. Δὲν θὰ κουρασθῶ νὰ ἐπαναλαμβάνω ὅτι τὸ «νεοπλουτικὸν βλαχούργημα» τὸ νέο Μουσεῖο τῆς Ἀκροπόλεως πέραν τοῦ ὅτι προσβάλλει μὲ τὸν ὄγκο του τὴν τάξιν μεγέθους, τόσο τοῦ ἱεροῦ βράχου, ὅσο καὶ τῆς παλαιᾶς συνοικίας τῆς Ἀθήνας, τῆς Πλάκας, ἀλλὰ καὶ τῆς γειτονικῆς πρὸς τὸ Μουσεῖο περιοχῆς, ἔρχεται σὲ πλήρη ἀντίθεση πρὸς τὴν πραγματικὴν προοδευτικὴν ἰδέαν τοῦ «Μουσείου τῶν Ἀθηνῶν», ὅπως τὴν συνέλαβε καὶ τὴν διατύπωσε ὁ Παπαγιαννόπουλος· βλ. καὶ τὰ σχόλια τοῦ ὑπογραφομένου, *ΗΘΡΟΣ* 8-9 (1991-92) 315-316.

4. Θ. Καράγιωργα-Σταθακοπούλου, Δημόσια ἔργα καὶ ἀνασκαφὰς στὴν Ἀθήνα τὰ τελευταῖα πέντε χρόνια, *ΗΘΡΟΣ* 6 (1988) 87-106.

5. Τὴν ἐπίσκεψιν καὶ τὰ λόγια τοῦ Οἰκονομίδη ἔχω μνημονεύσει ἤδη, στὸ ἄρθρο ὑπὸ τὸν τίτλο «Ἀγάπα τὸ ἀρχαῖον σου ὡς σεαυτόν», βλ. τὴν σημ. 1· σκοπῶ μὲν τὰ ἐπαναλαμβάνω ἐδῶ.

χαμηλή, συγκινημένη φωνή: «Παιδί μου, ἐδῶ βρῖσκεται ὅλη ἡ Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν». Ὁ ζητητικὸς ἀναγνώστης, ἄς προβάλλῃ τὴν φράση στὸ νέο, τεράστιο καὶ πάλι ὑλικὸ πὺ σωρευθῆκε ἀργότερα ἀπὸ τὶς ἀνασκαφὲς τῶν ἔργων τοῦ ὑπογείου σιδηροδρόμου (Μετρό).

Ἡ δημοσίευση τοῦ ἄγνωστου ἢ ἀπλῶς παρουσιασμένου ὑλικοῦ, τείνει νὰ σκεφθῆ κανεῖς, ικανοποιεῖ μόνον τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἔρευνας καὶ καλύπτει τὴν ἀκατάσχετη καὶ πιεστικὴ δίψα, μάλιστα τῶν ξένων ἀρχαιολόγων, γιὰ τὰ νέα εὐρήματα. Ὅμως διὰ τῆς ταυτίσεως καὶ δημοσιεύσεως, ἀφ' ἐνὸς προστατεύονται καλύτερα τὰ ἀρχαία· ὅταν εἶναι κάτι ἄγνωστο καὶ ἀταύτιστο εἶναι ὡσεὶ ἀνύπαρκτο. Ἀφ' ἑτέρου ἡ γνώση ἐπιτρέπει τὴν καλύτερη διεξαγωγὴ τῆς ἀνασκαφῆς καὶ ὑποβοηθεῖ τὴν ἄσκηση τοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἔργου. Ὅπως ἔλεγε ὁ δάσκαλός μου Στέφανος Ν. Κουμανούδης, «πρέπει κανεῖς νὰ εἶναι προετοιμασμένος, διότι δὲν ξέρεῖ πότε θὰ ἔλθῃ, διὰ τοῦ νέου εὐρήματος, ἡ ἐπόμενη πληροφορία»· ἄλλως, δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ἀνασκαπτόμενη ἔμμεση πληροφορία, ἐκ τῆς φύσεώς της *δυσάγρευτον*.

Ὁ ὄγκος τοῦ σωρευομένου ὑλικοῦ, ἢ ἐκ τῶν πραγμάτων ἀδυναμία συστηματικῆς μελέτης, ἢ συνειδητοποίησις ὅτι τὸ ἐπίπεδο τῶν γνώσεών μας γιὰ τὴν πόλη τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, τὴν τοπογραφία, τὸν οἰκοδομικὸ ἰστό, τὰ ἱερὰ καὶ τὰ νεκροταφεῖα τῆς ὑπολείπεται κατὰ πολὺ ἀπὸ τὶς ἐν δυνάμει προκύπτουσες πληροφορίες ὁδήγησαν, πιστεύω, τὴν κυρία Καράγιωργα, προϊσταμένη τότε τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Ἀθηνῶν, νὰ προβάλλῃ καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ σταθερὰ τὸ αἶτημα πρὸς τὴν πολιτεία τῆς ιδρύσεως *Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν*.

Τὸ αἶτημα, ἀπότοκο οὐσιαστικῆς καὶ ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης, τόσο ἐπιστημονικῆς ὅσο καὶ διοικητικῆς, διατυπώθηκε μὲ πρόταση τῆς τότε Γ' Ἐφορείας, συνταχθεῖσα καὶ ὑπογραφόμενη ἀπὸ τὴν κυρία Καράγιωργα, πὺ ὑπεβλήθη τὸν Μάρτιο τοῦ 1986 συνοδευόμενη ἀπὸ πλήρη τεκμηρίωση. Ὅριζεται ἐκεῖ ὅτι τὸ Μοσεῖο τῶν Ἀθηνῶν προορίζεται νὰ στεγάσῃ ὅλα τὰ εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας στὴν πόλη τῶν Ἀθηνῶν τὰ τελευταῖα 25 χρόνια, ἀλλὰ καὶ ὅσα πρόκειται νὰ γίνουν στὸ μέλλον· ἐπίσης τὰ ἀρχαία καταγραφῆς καὶ ἐκεῖνα τῶν ἡμερολογίων, τῶν σχεδίων καὶ τῶν φωτογραφιῶν· τὰ ἐργαστήρια συντηρήσεως, καὶ τοὺς χώρους μελέτης τοῦ ὑλικοῦ· τέλος τοὺς χώρους ἐκθέσεως στὸ κοινὸ συνόλων, πὺ θὰ ἀναπαριστοῦν τὴν πορεία τῆς πόλεως ἀπὸ τὴν 3ῃ χιλιετηρίδα μέχρι τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους. Μετ' ἐμφάσεως διευκρινίζεται ὅτι «τὸ Μοσεῖο τῶν Ἀθηνῶν δὲν θὰ εἶναι Μοσεῖο μεμονωμένων ἔργων ἀρχαίας τέχνης· θὰ εἶναι ἓνα ἱστορικὸ-ἀρχαιολογικὸ Μοσεῖο, ὅπου θὰ ἀνιχνεύεται ἡ ἱστορία τῆς πόλεως καὶ θὰ ἀναδεικνύεται μέσα ἀπὸ τὰ εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν καὶ τὸ συναφὲς ἐποπτικὸ ὑλικό. Ἐπειδὴ δὲ τὰ εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν ἔχουν σημασία πρωτίστως ὡς συγκεκριμένες ἐνότητες ἀντικειμένων καὶ ὡς σύνολα πληροφοριῶν θὰ πρέπει νὰ ἀποκλεισθεῖ κάθε εἶδος διάσπαση ὑλικοῦ, μεταξὺ τῶν διαφόρων κατηγοριῶν ἀρχαίων...». Ὡς τόπος ιδρύσεως τοῦ Μοσεῖου, –συγκροτήματος ἀπὸ χώρους κλειστοὺς, ἡμστεγασμένους καὶ ὑπαιθροῖους πὺ θὰ ἀπαρτίζουν ἓνα σύνολο, συνδεόμενοι ὀργανικὰ μεταξὺ τους–, προτείνεται τμῆμα τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου τῆς Ἀκαδημίας Πλάτωνος, διότι ἀνήκει στὸ δημόσιο, ἔχει ἐρευνηθῆ καὶ γειτνιάζει μὲ διατηρημένα λείψανα ἀρχαιοτήτων.

Χάρις στὴν ἐδραία τεκμηρίωση, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀταλάντευτη ἀπόφαση, τὸ ἐγνωσμένο ἐπιστημονικὸ καὶ διοικητικὸ κῆρος, τὴν ἐπιμονὴ καὶ τὴν παρρησία τῆς ὑπευθύνου συντάκτιδος

ἡ πρόταση ἔγινε δεκτὴ ἀπὸ τὴν πολιτικὴ ἡγεσία τοῦ Ὑπουργείου καὶ σχετικὴ ἀπόφαση, μετὰ πολλὴν καὶ ἐπίμονον διατριβὴν τῆς ἐφόρου, ἐξεδόθη μετὰ τρία ἔτη, τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1989.⁶

Ἡ ἀπόφαση ὡστόσο δὲν ὑλοποιήθηκε παρὰ τὶς παραστάσεις τῆς κυρίας Καράγιωργα πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο. Τὸ νέο Μουσεῖο Ἀκροπόλεως ἀπορρόφησε ὅλες τὶς δυνάμεις, ἔμψυχες καὶ ὑλικές.

Ἐνα ἀκόμη πρόγραμμα συνδεδεμένο εὐθέως πρὸς τὸ Μουσεῖο τῶν Ἀθηνῶν ἐσχεδίασε καὶ ἐπεδίωξε ἡ κυρία Καράγιωργα ἐπιβαλλόμενο ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ δεοντολογία, καὶ ἐπιτασσόμενο ἀπὸ τὸ ὑπηρεσιακὸ καθήκον γιὰ τὴν ἄσκηση τοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἔργου· τὴν ἐκδοσὴ ἐπιστημονικῆς σειρᾶς ὑπὸ τὸν τίτλον *Ἀθῆναι*, στὴν ὁποία θὰ δημοσιεύονταν αὐτοτελῶς καὶ κατὰ θεματικὰς ἐνότητες τὰ εὐρήματα, λ.χ. τὰ τεῖχη, τὰ νεκροταφεῖα, τὰ ἐργαστήρια, κλπ. καὶ θὰ ἐδίδετο ἡ σύνθεσις καὶ τὰ πορίσματα τῆς ἔρευνας. Εἶναι καίριον πλῆγμα εἰς βάρος καὶ τῶν ἀρχαιοτήτων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ ἔργου τῆς Ὑπηρεσίας ὅτι τὸ πρόγραμμα δὲν ἐτελεσφόρησε.

Τὴν πενταετία 1992-97 κυριάρχησαν τὰ μεγάλα ἔργα γιὰ τὸν ὑπόγειον ἠλεκτρικὸν σιδηρόδρομον, τὸ λεγόμενο Μετρό. Στὸ ἤδη ὑπάρχον στὶς ἀποθήκες ὑλικὸ προσετέθη πολλαπλῶς πολλαπλάσιο.

Εἶναι ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη καὶ ἐπιστημονικὴ, ἀλλὰ καὶ διοικητικὴ, ὑποχρέωσις ἡ συστηματικὴ μελέτη καὶ δημοσίευσις τοῦ ἀπὸ ἐξηκονταετίας σχεδὸν σωρευομένου στὶς ἀποθήκες ἀρχαιολογικοῦ ὑλικοῦ, σὲ ὀλίγες περιπτώσεις δημοσιευμένου, ἐν πολλοῖς ἀπλῶς μνημονευομένου, ἢ καὶ ὅλως ἀγνώστου, μεγίστου τεκμηρίου τῆς ἀρχαιολογίας καὶ ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ ἀναλυτικὴ δημοσίευσις τοῦ συνόλου, παλαιοῦ καὶ νέου, φαίνεται ἀπέραντος, καὶ ἀπαιτεῖται ἡ κατάρτησις μακροπρόου προγράμματος· στὸ ἄμεσον μέλλον δυνατὴ εἶναι μόνον ἡ συνοπτικὴ κατὰ τοπογραφικὰς ἐνότητες παρουσίασις τοῦ ὑλικοῦ.⁷

Ἡ ἐπείγουσα ἀνάγκη καὶ ἡ ἐπιβαλλομένη ριζικὴ ἀντιμετώπισις τοῦ μεγάλου καὶ πιεστικοῦ αὐτοῦ προβλήματος καθιστᾷ ἐπίκαιρον καὶ θέτει καὶ πάλι ἐπὶ τάπητος τὸ ἐπίμονον αἶτημα τῆς ἰδρύσεως τοῦ *Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν*.

Πιστεύω ἀκραδάντως ὅτι ἡ ἰδρυσις τοῦ Μουσείου παραμένει ἐπιστημονικὴ, διοικητικὴ καὶ ἐθνικὴ ἐπιταγή, πολλῶ δὲ μᾶλλον σήμερον λόγῳ τῆς ἐνοποιήσεως τῶν Ἐφορειῶν τῶν Ἀθηνῶν,⁸ τῆς μεταφορᾶς καὶ ἀναδιατάξεως τῶν ἀποθηκῶν τους καὶ τῆς συνεπαγόμενης πολὺ πιθανῆς ἀναμοχλεύσεως τῶν ἀρχείων τους· τέλος, διότι οἱ παλαιότεροι ἀρχαιολόγοι ποὺ ἐπὶ μακρὸν ἐργάσθησαν στὶς Ἐφορεῖες καὶ ἐγνώριζαν ἀπὸ πρῶτον χεῖρι τὶς ἀνασκαφὰς τῶν τριάντα καὶ πλέον τελευταίων ἐτῶν, τὰ οἰκόπεδα, τοὺς τόπους, τὰ ἀρχαῖα καὶ τὶς ἀποθήκες ἔχουν ἀποχωρήσει ἀπὸ τὴν Ὑπηρεσίαν.

Τὴν ἰδρυσις τοῦ *Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν*, ὡς εἰδικῆς περιφερειακῆς μονάδος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ συνοδεύη ἡ σύστασις

6. Τὰ τοῦ Μουσείου ἐκθέτει συνοπτικῶς ἡ κ. Θεοδώρα Καράγιωργα-Σταθακοπούλου, βλ. *Ἀρχαιολογικὰ τῶν Ἀθηνῶν. Μικρὰ κείμενα. 1985-2016*, (Ἑλληνικὴ Ἐπιγραφικὴ Ἑταιρεία), Ἀθήναι 2017, 81-83.

7. Βλ. Ἄ. Π. Ματθαίου, Σκέψεις γιὰ τὸ ὑλικὸ τῶν σωστικῶν ἀνασκαφῶν, *Γραμματεῖον* 9 (2020) 5-6.

8. Τὸ 2014 διὰ τῆς ἐνοποιήσεως τῶν Ἐφορειῶν κατηγορήθησαν ἀκριτῶς καὶ ἀμαθῶς καὶ εἰς βάρος τῶν ἀρχαιοτήτων οἱ αὐτοτελεῖς Α' καὶ Γ' Ἐφορεῖες Προϊστορικῶν καὶ Κλασσικῶν Ἀρχαιοτήτων. Στὸ ζήτημα τῆς ἐνοποιήσεως ἀναφέρομαι ἐν συντομίᾳ καὶ σὲ σχετικὸν σχόλιό μου, βλ. *HOPOS* 26-31 (2014-19) 367.

ηλεκτρονικού τοπογραφικού Αρχείου των Αθηνών, όπως από πολλών ετών και μετ' επιμονής υποστηρίζω.⁹ Η συγκρότηση του Αρχείου είναι απόλυτως αναγκαία, είναι *eros ek ton on ouk aneu*, για την επιτυχή λειτουργία του Μουσείου.

Το ηλεκτρονικό τοπογραφικό Αρχείο¹⁰ των Αθηνών πρέπει να συγκροτηθεί α) κατά Έφορεία (πρώην Α' και Γ' Έφορείες Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων)· βάσει των ημερολογίων των ανασκαφών, όσων εκθέσεων έχουν δημοσιευθεί, των Εύρετηρίων και των αρχείων, θα έγγραφουν συνοπτικώς κατά τοπογραφικές ενότητες οι σωστικές ανασκαφές· θα έγγραφουν επίσης, και πάλι κατά τοπογραφικές ενότητες, και τα τυχαία ευρήματα, όσα δὲν προέρχονται από ανασκαφές, αλλά εύρέθηκαν και παραδόθηκαν ή δεσμεύθηκαν προερχόμενα από κατεδαφίσεις νεωτέρων κτισμάτων (λ.χ. στην Πλάκα) ή κατασκευών ή από αποχωματώσεις, εκσκαφές, κλπ. β) κατά Μουσείο, βάσει του αρχείου και των Εύρετηρίων του· έννοώ τὸ παλαιὸ Μουσείο τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσείο.

Ἡ πλήρης ἀξιοποίησις τοῦ ὑλικοῦ τοῦ προτεινομένου τοπογραφικοῦ Αρχείου¹¹ μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθῆ μόνον μετὰ τὴν συσχέτιση πρὸς τὰ παλαιότερα εὐρήματα, κυρίως τοῦ 19ου αἰ. καὶ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 20οῦ αἰ. Πρὸς τοῦτο ἤδη ἔχει γίνει ἰκανὴ σημαντικὴ καὶ οὐσιώδης προεργασία ἀπὸ τὸ *Ἀρχεῖον τῶν Μνημείων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἀττικῆς (ΑΡΜΑ)*, καὶ τὶς μέχρι τώρα ἐκδόσεις του.¹² Τὸ *Ἀρχεῖον*, κατόπιν προτάσεως καὶ ὑποβολῆς σχεδίου τοῦ ὑπογραφομένου πρὸς τὸ τότε διοικ. Συμβούλιο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ θεσμῆς στηρίξεως τοῦ γ. γραμματέως κ. Β. Χ. Πετράκου, συνεστήθη τὸ 1990 καὶ λειτουργεῖ ἔκτοτε στὸ κτίριο τῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τὴν μορφὴν ἐρευνητικοῦ προγράμματος. Σκοπὸς τοῦ προγράμματος εἶναι ἡ ἀνάκλησις τῶν τοπογραφικῶν πληροφοριῶν ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴν ἀποδελτίωση τῶν ἀρχαιολογικῶν δημοσιευμάτων (*Ἐφημερίδος Ἀρχαιολογικῆς, Φιλίστορος, Ἀθηναίου*, κλπ.),

9. Βλ. Ἄ. Π. Ματθαίου, *Ἀρχεῖο μνημείων καὶ εὐρημάτων τῶν Ἀθηνῶν, ΗΟΡΟΣ* 6 (1988) 109-112 καὶ προσφάτως τοῦ ἰδίου, ἐνθ. ἀνωτ. (σημ. 7), 5-6.

10. Εἶναι ἐπίσης ἀναγκαῖο νὰ συγκροτηθῆ ἀντίστοιχο ηλεκτρονικὸ Ἀρχεῖο καὶ γιὰ τὴν Ἀττικὴ ἢ συγκρότηση θὰ στηρίζεται στὰ ἀρχεῖα τῆς πρώην Β' Έφορείας Προϊστορικῶν καὶ Κλασικῶν Αρχαιοτήτων, τοῦ Μουσείου τῆς Ἐλευσίνας, λόγω τῆς παλαιότητός του, καὶ κατόπιν τῶν ἄλλων Μουσείων τῆς Ἀττικῆς.

11. Ὅφειλό νὰ κάνω εὐρυτέρως γνωστὸ ἓνα ἀκόμη πρόγραμμα, κατὰ πολὺ μικρότερο ἀσφαλῶς αὐτό, ἀλλὰ πάντως ὄχι μικρῆς ἐπιστημονικῆς σημασίας, ἀλλὰ καὶ ὠφελείας γιὰ τὸ ἔργο τῆς Ὑπηρεσίας. Τὴν Ἄνοιξη τοῦ 1995 ὁ ὑπογραφόμενος κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τὴν τότε προϊσταμένη τῆς Γ' Έφορείας Αρχαιοτήτων, ἔφορο τῶν Αρχαιοτήτων κυρία Θεοδώρα Καράγιωργα, ἐπρότεινε γραπτῶς τὴν σύνταξη καταλόγου, κατ' ἀρχὰς συνοπτικοῦ, καὶ κατόπιν ἀναλυτικοῦ, τῶν ἐπιγραφῶν ποὺ ἐφυλάσσοντο στὶς ἀποθήκες καὶ τοὺς χώρους ἐλέγχου τῆς Έφορείας. Ἡ πρότασις ἔγινε δεκτὴ. Ἡ ἐργασία στηριζόμενη στὰ δελτία τῶν ἐπιγραφῶν, –ἢ αὐτοψία τῶν λίθων θὰ γινόταν σὲ δεύτερο στάδιο–, συνίστατο στὴν ἀναγνώριση τοῦ εἶδους τῆς ἐπιγραφῆς καὶ στὴν ταύτιση τῶν δημοσιευμένων ἢ ἀπλῶς μνημονευμένων ἐπιγραφῶν στὸ *Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον*. Ὁ συνοπτικὸς κατάλογος μετὰ δύο μῆνες ὁλοκληρώθηκε καὶ κατετέθη στὴν Έφορεία. –Εὐχαριστῶ τὴν Βούλα Μπαρδάνη καὶ τὴν Γεωργία Μαλούχου, διότι ἐφρόντισαν τὴν ἐγγραφὴ τῶν δεδομένων σὲ ηλεκτρονικὸ πρόγραμμα ἀρχείου καὶ συνέβαλαν οὐσιωδῶς στὴν ταύτιση τῶν δημοσιευμένων ἢ ἀπλῶς παρουσιασμένων ἐπιγραφῶν–. Ἡ Έφορεία θὰ ἐγνώριζε πλέον ἀκριβῶς τὸν ἐπιγραφικὸ πλοῦτο ποὺ ἐφυλάσσετο στὶς ἀποθήκες τῆς. Ἡ ἀποχώρηση, τὸ θέρος τοῦ 1995, τῆς κυρίας Καράγιωργα ἀπὸ τὴν Ὑπηρεσία καὶ ἡ δυσανεξία, ἡ δυσπιστία καὶ ἐν τέλει ἡ ἀπροθυμία τῆς διαδόχου στὴν διεύθυνση τῆς Έφορείας πρὸς ἀρχαιολόγο ποὺ δὲν ἀνήκε στὴν Ὑπηρεσία ματαίωσε τὴν ὁλοκλήρωση τοῦ ἔργου, τὴν αὐτοψία δηλαδὴ καὶ τὴν σύνταξη τοῦ ἀναλυτικοῦ καταλόγου. Παρὰ τὸ ὅτι ἔκτοτε (1995 κέ.) ὁ κατάλογος ἐχρησιμοποιεῖτο συστηματικῶς ἀπὸ τοὺς ὑπευθύνους τῆς Έφορείας, τουλάχιστον μέχρι τῆς ἐνοποιήσεώς τῆς, ἢ μὴ ὁλοκληρώσῃ του ἀπέβη εἰς βάρος τόσο τοῦ διοικητικοῦ ἔργου τῆς Ὑπηρεσίας, ὅσο καὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ποὺ ὀφείλει νὰ ἀσκή γιὰ τὴν ἀποτελεσματικότερη προστασία τῶν ἀρχαιοτήτων καί, ὄχι ὀλιγότερο σημαντικῶ, γιὰ τὴν ἐθνικὴ αὐτογνωσία.

12. Βλ. τὸ *Ἐπίμετρο* (σελ. 11).

τῶν ἀρχαιολογικῶν καὶ ἐπιγραφικῶν *Συνταγμάτων*, τοῦ τύπου τῆς ἐποχῆς, καὶ τῶν παλαιῶν ἀρχείων, τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, καθὼς καὶ τῶν ἀρχείων παλαιῶν ἀρχαιολόγων.

Ἡ ἐπιτευχθεῖσα γενικώτερη τακτοποίηση καὶ εὐρετηρίαση τοῦ ἱστορικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, καθὼς καὶ ἡ ἄνευ προσκομμάτων πρόσβαση τῶν λογῆς ἐρευνητῶν σὲ αὐτό, – εἶναι ὑποχρέωσίς μου νὰ ἐπισημάνω καὶ ἀπὸ τὴν θέση αὐτὴ τὰ ἐπιτεύγματα, γιὰ τὰ ὁποῖα ὀφείλονται συγχαρητήρια στοὺς ὑπευθύνους–, ἀσφαλῶς θὰ συμβάλῃ τὰ μέγιστα στὴν ἀξιοποίηση τοῦ φυλασσομένου ἐκεῖ πολυτιμωτάτου ὕλικου ποὺ ἀφορᾷ στὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ συσχέτιση τοῦ ὕλικου αὐτοῦ μὲ τὶς ἀναλυτικὲς κατὰ τοπογραφικὲς ἐνότητες ἀποδελτιώσεις τῶν παλαιῶν δημοσιεύσεων τοῦ 19ου αἰ., οἱ ὁποῖες ἐκδίδονται στὴν σειρὰ τοῦ *Ἄρματος*, καὶ μὲ τὸ ἀνωτέρω περιγραφὲν ἠλεκτρονικὸ τοπογραφικὸ Ἀρχεῖο τῶν Ἀθηνῶν, εἶναι κατὰ τὴν γνώμη μου συστατικὸ στοιχεῖο τῆς ἐπιτυχοῦς καὶ ἀποτελεσματικῆς λειτουργίας τοῦ *Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν*.

Ἡ ἀξιοποίησις τοῦ ἐν δυνάμει ὑπάρχοντος ἀρχαιολογικοῦ θησαυροῦ θὰ ἀποβῇ κυριώτατα πρὸς ὄφελος τοῦ ἔργου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, θὰ διασφαλίσῃ τὴν ἀποτελεσματικώτερη προστάσια τῶν ἀρχαιοτήτων τῶν Ἀθηνῶν, κινητῶν καὶ ἀκινήτων, καὶ θὰ συνεισφέρῃ στὴν ἐπιστημονικὴ τεκμηρίωση τῶν ἀρχαίων ποὺ θὰ ἐκτεθοῦν ἢ θὰ φυλάσσονται στὸ νέο Μουσεῖο.

Προτείνω ὅτι στὸ *Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν* πρέπει νὰ προβλεφθῇ θεσμικῶς ἡ σύσταση καὶ λειτουργία, παραλλήλως πρὸς τὸ Μουσεῖο, ἐπιστημονικοῦ ἐρευνητικοῦ *Κέντρου τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Ἀρχαιολογίας τῶν Ἀθηνῶν*, ἡ βάσις ἐκκινήσεως τοῦ ὁποίου μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ ἠλεκτρονικὸ τοπογραφικὸ Ἀρχεῖο.

Τὸ Κέντρο δὲν πρέπει νὰ περιορισθῇ στοὺς ἀρχαίους, χριστιανικοὺς καὶ βυζαντινοὺς χρόνους, γιὰ τὶς ἀρχαιότητες καὶ τὰ μνημεῖα τῶν ὁποίων ἐκ τοῦ νόμου κυρίως μεριμνᾷ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία, –δὲν λησμονῶ τὶς Ἐφορεῖες νεωτέρων μνημείων–. Πρέπει νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν συστηματικὴν ἔρευνα καὶ νὰ περιλάβῃ καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους (τοὺς μεταβυζαντινοὺς, τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας καὶ τῆς δημιουργίας καὶ ἀναπτύξεως τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους). Παρὰ τὰ κατὰ καιροὺς ὑποστηριζόμενα παλαιότερα,¹³ ἀλλὰ καὶ προσφάτως προβαλλόμενα ἀπὸ ἡμεγεγραμμάτους πανεπιστημακοὺς ἐξ ἰδεοληψίας ἢ (καί) ἐξ ἀγνοίας περὶ «ἀνακαλύψεως» τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἢ ἱστορίας, –περιορίζομαι ἐδῶ στὸν τόπο ποὺ ἐνδιαφέρει, τὴν Ἀθήνα–, εἶναι συνεχῆς, βεβαίως ὄχι εὐθύγραμμη.

Ἡ δημιουργία τοῦ Κέντρου θὰ καλύψῃ τὸ ἀνεπίτρεπτο ἐπιστημονικὸ κενὸ τῆς συστηματικῆς ἔρευνας καὶ μελέτης τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους μέχρι καὶ τὸν 20ὸ αἰῶνα· εἶναι πράγματι λυπηρότατο ὅτι οὔτε τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ἐννοῶ τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολήν, ὡς πρωτίστως ὀφείλε, ἀλλὰ οὔτε κάποιος ἄλλος ἐπιστημονικὸς φορεὺς

13. Ἡ ἐξ ἰδεοληψίας *δυσχέρανσις* πρὸς τὴν ἀρχαιότητα συνέβαλε στὴν ἐρμηνείαν περὶ ἀσυνεχίας καὶ τομῶν στὴν Ἑλληνικὴ ἱστορία μερικῶν ἐκ τῶν πρώτων φερόντων Ἑλλήνων ἱστορικῶν τῶν νεωτέρων χρόνων, οἱ ὁποῖοι διέλαμψαν κυρίως μετὰ τὴν μεταπολίτευση καὶ ἐπέδρασαν στὴν διαμόρφωση τόσο νεωτέρων ἐρευνητῶν, ὅσο καὶ τῆς κοινῆς γνώμης. Λαμπρὲς καὶ μόνες, πιθανώτατα, ἐξαιρέσεις ὑπῆρξαν οἱ παλαιότεροι καὶ σπουδαῖοι Νίκος Σβορώνος (1911-1989) καὶ Σπύρος Βρυώνης (1928-2019)· ἀλλὰ ἐκείνων ἢ εἰκόνα τῆς μακρᾶς διαρκείας, ἐκτὸς τῆς διαρκοῦς ἀναστροφῆς καὶ οἰκειώσεως μὲ τὶς πρωτογενεῖς πηγὰς καὶ πέραν τῆς μεθόδου, ἐστηρίζετο στὴν ἐποπτεία τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἀπὸ τὸ ἀπώτερο παρελθόν, ἀπὸ τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς χρόνους.

(Έθνικὸ Ἰδρυμα Ἐρευνῶν, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν) δὲν προγραμματίσει καὶ δὲν καλλιέργησε συστηματικῶς τὴν σχετικὴ ἔρευνα, ἢ ὅποια πολλὰ καὶ κεφαλαιώδη θὰ συνεισέφερε στὴν ἔθνικὴ αὐτογνωσία.

Συμπληρώνονται ἐφέτος διακόσια χρόνια ἀπὸ τὴν κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως γιὰ τὴν ἀποτίναξη τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, τὴν κατάκτηση τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν δημιουργία ἀνεξαρτήτου κράτους. Στὴν διαμόρφωση ἐλευθέρου πνεύματος καὶ ἀγωνιστικοῦ φρονήματος συνέβαλαν μεγάλως τὰ ὄρατὰ τότε λείψανα τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ τὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων.

Μεταξὺ τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ Εἰκοσιένα ὑπῆρξε καὶ ὁ Ἀθηναῖος Κυριακὸς Σ. Πιττάκης, στὸν ἔρωτα τοῦ ὁποίου πρὸς τὰ προγονικὰ λείψανα, *ὅς καὶ ἐν καιρῷ πολέμου*, ὅπως γράφει, ἦν *ἀδιάσπαστος σύντροφος*, ὀφείλεται ἢ ἀποκάλυψις, ἢ σωτηρία καὶ ἢ διατήρησις μεγίστου πλῆθους ἀρχαιοτήτων τῶν Ἀθηνῶν.

Στὴν ἱερὴ μνήμη τοῦ ἀγωνιστοῦ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἥρωος κίστου τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας, ὀφείλει ἡ Ἑλληνικὴ πολιτεία ὡς ἐλαχίστη ἔνδειξη τιμῆς νὰ ὀνομάσῃ τὸ νέο Μουσεῖο *Πιττάκειο Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν*.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Ἡ σεβαστὴ κυρία Θεοδώρα Καράγιωργα, στὴν ὁποία καὶ ἀφιεροῦται τὸ κείμενο, προστάτευσε, ἐμερίμνησε, ἐδημοσίευσε καὶ ἀνέδειξε τὰ ἀρχαῖα τῶν περιφερειῶν πρὸς τὴν ἀποτίναξη, καὶ μάλιστα τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχαιολογία τῆς ὀφείλει πολλὰ· οἱ νεώτεροι ἀρχαιολόγοι ἰδιαιτέρως, γιὰ τὸ πρότυπο παράδειγμα στὴν ἄσκηση τῶν καθηκόντων καὶ τὸ ἐπιστημονικὸ τῆς ἔργου, γιὰ τὸ ἀνεπίληπτο ἦθος καὶ τὴν παρρησία τῆς.

Τὴν εὐχαριστῶ θερμότερα καὶ ἀπὸ τὴν θέση αὐτὴ γιὰ τὴν ἐμπιστοσύνη πρὸς μὲν ἐμὲν ἐπὶ νεανικὰ ἐπιστημονικὰ μου βήματα. Μοῦ ἐπέτρεψε καὶ μὲ ἐνεθάρρυνε νὰ δημοσιεύσω σημαντικὰ Ἀττικὰ ἐπιγράμματα πρὸς ἀνεγνώρισα στίχοι ἀποθήκες τῆς Ἐφορείας πρὸς τὴν ὑποτονθορῶν ἀντιρροήσεις, –εἶμαι βέβαιος–, ἀρχαιολόγων τῆς Γ' Ἐφορείας καὶ ὄχι μόνον αὐτῆς, διότι ἡμῶν νεός, ἐκτὸς τῆς Ὑπηρεσίας καὶ μαθητῆς τοῦ Στέφανου Ν. Κουμανοῦδη.

Ἡ ἀπρόσκοπη πρόσβαση στοὺς λίθους, ἢ ἐνεθάρρυνση καὶ ἢ δημιουργία θετικοῦ προηγουμένου εὐνόησαν τὴν μελέτη τῶν ἐπιγράμτων καὶ τῆς τοπογραφίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀπὸ νεώτερα μέλη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιγραφικῆς Ἐταιρείας καὶ ἀνοίξαν τὸν δρόμο στὴν ἀνθησι τῶν Ἀττικῶν ἐπιγραφικῶν σπουδῶν ἀπὸ Ἑλλήνων ἐπιγραφικῶν. Δὲν τὸ λησμονοῦμε.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Οἱ συστηματικῶς ἀσχολούμενοι διεθνῶς περὶ τὴν τοπογραφία καὶ τὴν ἐπιγραφικὴ τῆς Ἀττικῆς ἀνατρέχουν καὶ παραπέμπουν στὶς ἐκδόσεις τοῦ *ΑΡΜΑΤΟΣ*. Ἀλλὰ στὴν Ἑλληνικὴ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα, ὡς μὴ ὄφειλε, δὲν εἶναι εὐρυτέρως γνωστές· κατὰ συνέπειαν τὶς παραθέτω ἀκολουθῶς.

1. Βούλα Ν. Μπαρδάνη – Γεωργία Ε. Μαλούχου, Εὐρετήρια τῶν περιοδικῶν *Ἀθήναιον* (1872-1881) καὶ *Φιλίστωρ* (1861-1863). [*ΑΡΜΑ 1*], Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀρ. 127, Ἀθήναι 1992, σσ. 232.

2. Γεωργία Ε. Μαλούχου-Νταϊλιάνη, Εὐρετήρια τῶν ἐξῆς ἐκδόσεων: Α'. Ludwig Ross, *Die Demen von Attika* (Halle 1846). Β'. *Ἐφημερὶς τῶν Φιλομαθῶν*, 1855-1876, 1879-1880. Γ'. *Ἐφημερὶς Ὦρα*, 1875-1889. [*ΑΡΜΑ 2*], Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀρ. 136, Ἀθήναι 1993, σσ. 146.

3. Α. Γεωργία Ε. Μαλούχου, Εὐρετήρια τοῦ συγγράμματος τοῦ Κ. Σ. Πιπτάκη, *L'ancienne Athènes ou la description des antiquités d'Athènes et ses environs*, Athènes 1835. [*ΑΡΜΑ 3Α*], Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀρ. 177, Ἀθήναι 1998, σελ. 1-244.

Β. Οὐρανία Βιζυηνοῦ, Εὐρετήρια τῶν ἐξῆς δημοσιευμάτων, *Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι ἀνακαλυφθεῖσαι καὶ ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συλλόγου*, Φυλλάδιον 1, Ἀθήνησιν 1851· *Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι...*, Φυλλάδιον 2, Ἀθήνησιν 1852· *Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι...*, Φυλλάδιον 3, Ἀθήνησιν 1855· *Πρακτικὰ τῆς ἐπὶ τοῦ Ἐρεχθείου ἐπιτροπῆς*, Ἀθήνησιν 1853· 5. *Ἐπιγραφαὶ ἑλληνικαὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνέκδοτοι ἐκδιδόμεναι δαπάνῃ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας*, Φυλλ. Α', Ἀθήνησιν 1860. [*ΑΡΜΑ 3Β*], ἔνθ. ἀνωτ., σελ. 245-300.

4. Οὐρανία Βιζυηνοῦ, Εὐρετήρια τοῦ συντάγματος τοῦ ΑΙ. Conze, *Die attischen Grabreliefs* (Berlin 1893-1922) [*ΑΡΜΑ 4*], Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀρ. 247, Ἀθήναι 2007, σσ. 404.

5. Γεωργία Ε. Μαλούχου, Εὐρετήρια τοῦ περιοδικοῦ *Ἐφημερὶς Ἀρχαιολογικὴ* τῆς πρώτης περιόδου (1837-1860), [*ΑΡΜΑ 5*], Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀρ. 265, Ἀθήναι 2010, σσ. κα' + 630.

6. Οὐρανία Βιζυηνοῦ, Τοπογραφικὸ εὐρετήριο τοῦ περιοδικοῦ *Ἐφημερὶς Ἀρχαιολογικὴ*. Β' περίοδος (1862-1874), [*ΑΡΜΑ 6*], Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀρ. 304, Ἀθήναι 2015, σσ. 174.

7. Γεωργία Ε. Μαλούχου, *Ἐφημερὶς Ἀρχαιολογικὴ* περιόδου πρώτης (1837-1860). Εὐρετήρια ὀνομάτων καὶ λέξεων τῶν Μεσαιωνικῶν καὶ Νεωτέρων χρόνων [*ΑΡΜΑ 7*], Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀρ. 312, Ἀθήναι 2017, σσ. 278.